

Vogel Frigyes budapesti lakatosmester és acélszékei

Adalék az ipari bútorok magyarországi történetéhez

■ Bár az utóbbi években mind a műgyűjtők, mind a kutatók részéről fokozódó érdeklődés mutatkozik a két világháború közötti időszak szigorúan funkcionális szempontok alapján tervezett és kivitelezett ipari bútorai iránt, a műfaj magyarországi emlékeiről még igen szegényesek az ismereteink.¹ É tárgyak a maguk korában kimagasló értékkel nem bíró tömegcikként készültek – ha megsérültek, rendszerint kidobták vagy ócskavasként értékesítették őket, így mára rendkívül kevés maradt belőlük. Alkotójuk csak ritkán ismert, noha fontos láncszemet alkotnak a hagyományos bútorművészség és a design között.

A fentiek miatt kivételes jelentőségű az a háromlábú műhelyszék, amely a közelmúltban jutott az Iparművészeti Múzeum tulajdonába, és annak négylábú, háttámlával kiegészített párdarabja, amely nem sokkal korábban egy budapesti magángyűjteményben bukkant fel. Mindkét szék jelzett, készítőjükről pedig – alkalmasint szerencsés véletlenek sorozatának köszönhetően – meglepően sok információ áll a rendelkezésünkre. A székek acéllemezről sajtolt, lefelé keskenyedő hajlított lábakon állnak, amelyek alul acélkorongban végződnek, szerkezetük több helyen ponthegessztéssel megerősített. A lábazat ugyancsak acéllemezről sajtolt kerek tárcsához csatlakozik, ehhez csavarokkal rögzítették a rétegelt lemezről készített kerek ülőlapot. A rugós háttámlával felszerelt szék esetében a lábak gömb alakú tagozathoz kapcsolódnak, amelynek középső furatába csavarmentes tengely illeszkedik, így a szék magassága tetszés szerint állítható. Mindkét szék ülőlapja alatt préselt fémtábla található az alábbi jelzéssel: „VOGEL FRIGYES BUDAPEST / VI. VÁCI-ÚT 69. SZ. AUT. 916-93.”

A *Budapesti Czim- és Lakásjegyzék* először 1909-ben említi Vogel Frigyest a helyi lakatosok között, műhelye akkor még a VI. kerületi Lehel utca 5. alatt működött.² A világháború után megjelent 1922–1923. évi

kötetben azonban már a VI. kerület, Váci út 69. cím szerepel³ (ez 1938 után a XIII. kerülethez tartozott). A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalának archívumában pedig megtalálható az 1938-ban megjelent szabadalmi leírás, amelyet Vogel még 1936. augusztus 7-én nyújtott be a Magyar Királyi Szabadalmi Bíróságra az általa tervezett és forgalmazott acélszékek tárgyában.⁴ A leírás szerint a találmány korrigálja a vaslemezből előállított, addig ismert székek szerkezeti hiányosságait, lábainak rögzítése stabilabb, és jobban bírja a fizikai igénybevételt, alakja ugyanakkor tetszetős, így előnyösen használható iskolákban, irodákban, kórházakban, de akár magánlakásokban is. A szabadalmi leíráshoz Vogel mellékelte a szék néhány típusvariációjának rajzát, de megemlítette, hogy az a lényeges szerkezeti elemek módosítása nélkül többféle kivitelben is elképzelhető.

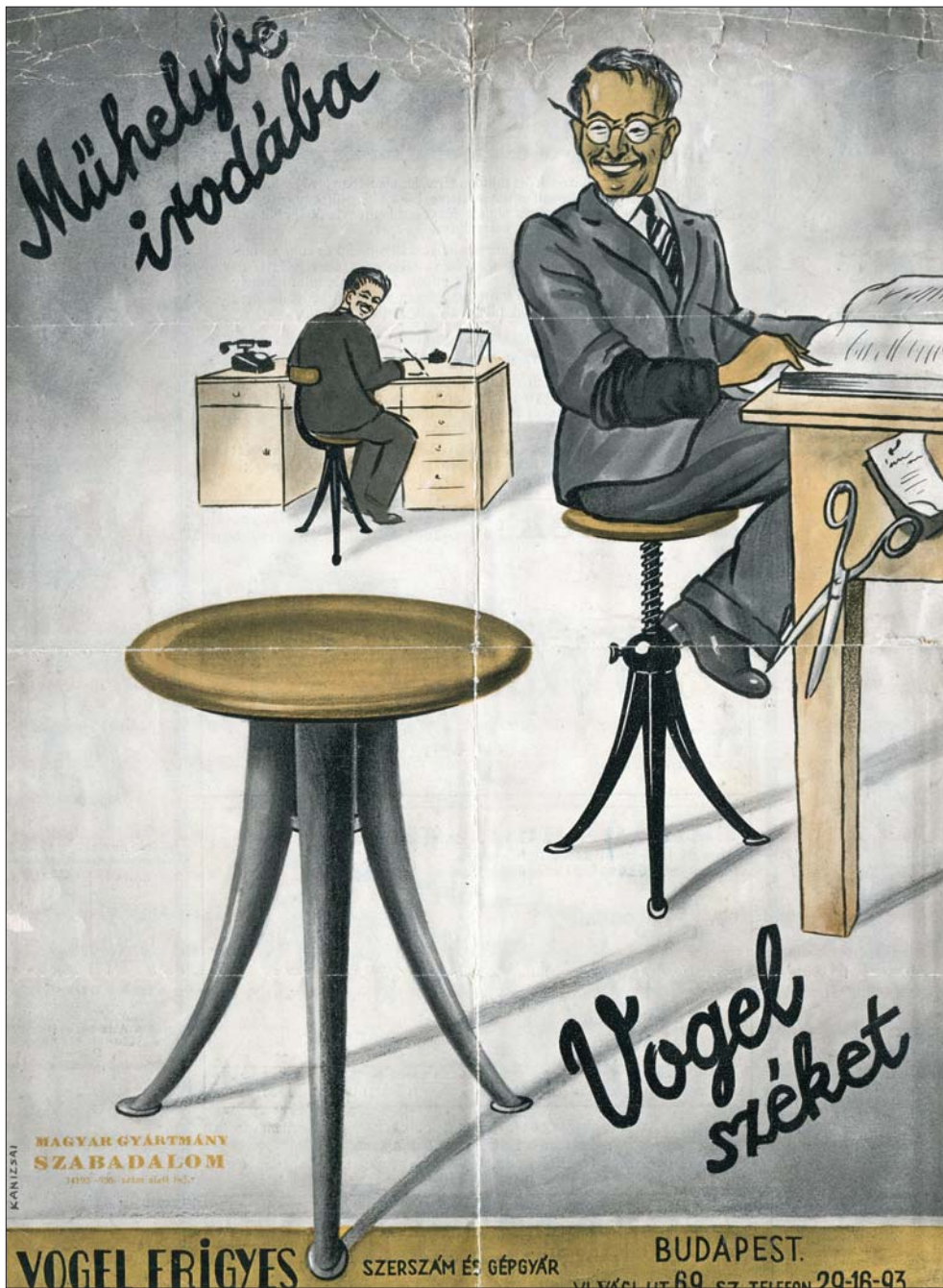
Az acél- vagy alumíniumcsőből készített bútorok a harmincas évek első felében Magyarországon is igen divatosak voltak, noha népszerűségük elsősorban a modernizmus iránt fogékonyabb, szűk vásárlói rétegre korlátozódott. Abban az időben számos hazai tervező, illetve kisebb-nagyobb üzem foglalkozott csőbútorok gyártásával.⁵ A műhelyek, ipari üzemek számára készített bútorok esetében az acélváz korántsem számított olyan forradalmi újításnak, mint a lakberendezés területén, és rendszerint az esztétikai és az ergonómiai szempontok is másodlagosak voltak. Vogel székei azonban némiképp kiemelkednek az átlagos ipari bútorok közül, ívelt vonalú lábaik, kényelmes kialakítású ülőlapjuk és háttámlájuk igényesebb tervezői attitűdről tanúskodnak – no meg arról, hogy a mester sok mindent tanult, illetve ellesett a korszak neves alkotóinak munkáiból.

Vogel az általa feltalált, illetve továbbfejlesztett székeket több változatban is gyártotta. Ezt bizonyítja egy ugyancsak magángyűjteményben őrzött korabeli szó-

**Vogel Frigyes:
Műhelyszék /
Frigyes Vogel:
Workshop stool**

[cca. 1936–1938]
*hajlított, hegesztett
acéllemez; rétegelt
lemez, bükkfáborítás*
*(Iparművészeti
Múzeum, Budapest)*
*/ steel plate, bent,
welded, plywood,
beech covering*
*(Museum of Applied
Arts, Budapest)*
[47 x Ø 35 cm]

„Műhelybe, irodába
Vogel széket” szórólap /
‘Vogel chairs for the workshop
and the office’. Flyer

[cca.1936–1938]

j. b. l.: „KANIZSAI” (magántulajdon) /
signed bottom left: „kanizsai”
(private collection)

[32×22,5 cm]

SZABADALOM (új)
ÚJ TÍPUSÚ SZÉK

Normális méret 50 cm 7- P

Támlásszék, 50 cm 10- P

4 lábú, 50 cm 8-50 P

4 lábú támlás, 50 cm 11-50 P

Magas székek kívánatra lábtartóval + 1- P

Zongoraszék, szabályozható, 45 cm-től 70 cm-ig 16- P

Nincsen széke?

Úgy vegyen „**FIX**” név alatt forgalomban levőt és azonnal tartós széke lesz!

A „Fix” ülőke egy évtizedek óta minden téren használatban levő szék, mely tisztán és feketére lakkozott sajtolt acéllemezről, fölül pedig egy rétegelt lemezből mélyítve sajtolt és símára fényezett keményfa ülőlapból van összeállítva.

A síma talpsapkák és csőlábak megakadályozzák a padló és ruha sérülését. Dacára annak, hogy szerkezeténél fogva **elpusztíthatatlan** és minden javítás nélkül évtizedekig eltar, mégis könnyebb, mint bármely más fa- vagy vasszék, tetszetős formájánál fogva pedig közkedveltségnek örvend és így fenti jó tulajdonságainál fogva nemcsak

irodáknban, iskolákban, várótermekben, intézetekben, kórházakban, magánházakban stb., stb.

helyeken használják, hanem rendkívüli szilárdsága folytán a modern **gyárak és műhelyek** egymásután cserélik ki a régi, rozoga vagy állandóan javításra szoruló nehéz székeiket az ideális tiszta, szép és könnyű „Fix” székekre.

Az új típusú acélszék a **legtökéletesebb** forma mellett **könnyű, tartósság** tekintetében pedig **utólérhetetlen** kivitelben kerül forgalomba.

Acélszék rétegelt lemezből készült fényezett keményfaülőkével, 10 magasságban

Magasság cm	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80
ár P	6-50	6-75	7-	7-	7-25	7-50	7-75	8-	8-25	8-50
Lábtartóval: csak kívánatra 60 cm-től	P	8-50	8-75	9-	9-25	9-50				
Támlával: méret sze int	3-	P-vel több.								

Támlás acélszék rétegelt lemezből készült fényezett keményfaülőkével, 10 magasságban

Magasság cm	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80
ár P	9-50	9-75	10-	10-	10-25	10-50	10-75	11-	11-25	11-50
Lábtartóval: csak kívánatra 60 cm-től felfelé	P				11-50	11-75	12-	12-25	12-50	

Méretetek: Azok lehetőleg betartatnak, de azokért felelősséget nem vállalok.

Az árak: Ab vasút Budapest.

Csomagolásért: 10 fillért számítok darabonként (csak a falapot göngyöljük papírba).

VOGEL FRIGYES SZERSZÁM- ÉS GÉPGYÁRT BUDAPEST, VI., VÁCI-ÚT 69. TELEFON: 2-916-93

Felül. kiadó: Vogel Frigyes

75896. — ATHENAEUM

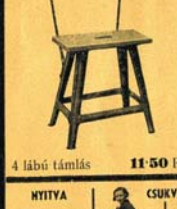
Normális méret 7- P

Támlásszék, 50 cm 10-

4 lábú, 50 cm 8-50 P

4 lábú támlás 11-50 P

KIRÁNDULÁSRA vegyen könyvszerűen összehajtható «WEEK-END» vasszéket. Akasztásukba elhelyezhető. **Könnyű, erős, olcsó!** P 3-

Zongoraszék támlával, szabályozható, 45 cm-től 70 cm-ig 19- P

„Műhelybe, irodába Vogel széket” szórólap hátoldala a különféle széktípusokkal, méretekkel és árakkal / 'Vogel chairs for the workshop and the office'. Flyer back side showing the different chair types, sizes and prizes

Vogel Frigyes: Támlás szék, állítható magasságú ülőlappal / Frigyes Vogel: Backed chair, with height adjustable seat

[cca.1936–1938] hajlított, hegesztett acéllemez; rétegelt lemez, bükkfaborítás (magántulajdon) / steel plate, bent, welded, plywood, beech covering (private collection) [80–105 x Ø 35 cm]

Fotó: Sándor Ákos

rólap, amelynek hátoldalán a „FIX” márkanév alatt forgalmazott acélszékek különféle típusai láthatóak. A háromlábú műhelyszéket – háttámlával vagy anélkül – tízféle méretben kínálták, de volt négylábú, állítható magasságú vagy épp lábtartóval kiegészített változat is. Ezeken túl, amint arra a szabadalmi leírás szövege is utal, az igény szerint variált szerkezeti elemekből további típusokat is összeállíthattak, hiszen a korábban említett, magántulajdonban fellelt négylábú szék nem szerepel a hirdetésen. A termelés kisipari kereteire utal ugyanakkor a szórólap méretekre vonatkozó megjegyzése: *„Azok lehetőleg betartatnak, de azokért felelősséget nem vállalok.”*

Vogel Frigyes a múlt század első felében Budapesten működő számos iparos és vállalkozó egyike volt, aki ugyan nem tett szert nagy hírnévre, de évtizedeken át tisztességgel megélt a munkájából. Életéről legtöbbet az ellene 1950-ben lefolytatott büntetőeljárás irataiból tudhatunk.⁶ 1950. április 20-án az ÁVH őrizetbe vette az akkor 68 éves Vogelét, miután egy házkutatás alkalmával mintegy 100 kilogramm cukrot, 70 kiló lisztet, valamint nagyobb mennyiségű zsírt, sót és szappant találtak XII. kerületi Szamáoca utca 10. alatti házában. A házkutatáshoz, hatósági tanúként, a szomszédos 12. számú házban lakó Márffy Ödön festőművészt és feleségét, Hacker Franciskát, „Cseszkát” rángatták a helyszínre. A vád szerint Vogel tette veszélyeztette a közellátást, és valótlan hír terjesztésének vétségét is elkövette, ugyanis a rendőrségi jegyzőkönyvek szerint amikor előzetesen a Széll Kálmán téri közértben bevásárolt, azzal magyarázta, miért van szüksége ekkora mennyiségre, hogy rövidesen újabb háború kezdődhet, és „nem akar éhen halni”. A nyolc nappal később megtartott tárgyaláson öt év fogházbüntetésre ítélték, de a fellebbezés után másodfokon eljáró Legfelsőbb Bíróság még az év októberében az ítéletet öt hónap fogházra enyhítette, amelyet az öreg Vogel előzetes letartóztatása alatt már letöltött, ezért szabadlábra helyezték.

A kihallgatási és tárgyalási jegyzőkönyvekből, valamint a csatolt dokumentumokból rekonstruálható Vogel életútja. A Turóc vármegyei Valcsán (ma Valča, Szlovákia) született 1881. december 27-én, apja Vogel Miksa, anyja Telsch Karolin volt. Négy polgárit

Préselt fémtábla a gyártó jelzésével a műhelyszék alján / Pressed metal plate with the sign of the manufacturer on the bottom of the workshop stool

végzett, majd lakatosnak tanult. Először 1902-ben vonult be katonának, Pólában a haditengerészetnél teljesített szolgálatot mint hajógépész. 1906-ban szerelt le, ezt követően önálló lakatosmesterként dolgozott Budapesten. 1914-ben újból behívták és az első világháború idején is a haditengerészetnél szolgált. A húszas évektől a Váci út 69. szám alatt volt önálló műhelye, ahol változó létszámú alkalmazottat, 8-10 segédet és 3-4 tanoncot foglalkoztatott. A műhely a második világháború után is működött, de akkoriban csupán 2-3 segéddel, a legutolsó években pedig Vogel már egyedül dolgozott. Tudjuk azt is, hogy 1938-ban járt a lipcsei nemzetközi vásáron, ugyanis hozott magával egy 1938. március 12-i díszbélyegzővel ellátott, Adolf Hitlert ábrázoló képes levelezőlapot, amelyet a vásár látogatóinak osztogattak, és Vogel – szerencsétlenségére – véletlenül megőrizte azt egyéb iratai között. A házkutatás alkalmával megtalált képeslapot az első fokon eljáró bíróság súlyosbító tényezőként értékelte, mint a vádlott náci szimpátiájának bizonyítékát. A feljebbviteli tárgyaláson azonban elfogadták Vogel védekezését, miszerint a lapot csak a rajta lévő alkalmi postabélyeg és bélyegző miatt őrizte meg, és – tekintettel zsidó származására – a fasiszta nézetek gyanúja alól is tisztázták. Aránylag későn, 1940-ben nősült meg; római katolikus vallású felesége, Virágh Júlia révén részben mentesült a zsidókat sújtó rendelkezések hatálya alól, de 1944-ben végül áttért az evangélikus hitre. A háborút követően tovább dolgozott Váci úti műhelyében, de egészsége megromlott. Szabadulása után alig másfél évvel, 1952. május 11-én halt meg Budapesten. Gyermeük nem

lévén, valamennyi ingó és ingatlan vagyonát feleségére hagyta.⁷ Egykori műhelyének nyomait az 1970-es években tüntették el végleg, helyén ma a Róbert Károly körút és a Váci út kereszteződésénél épített forgalmas közlekedési csomópont található.

A cikk elkészítéséhez nyújtott segítségükért Sándor Krisztiánnak és Sándor Ákosnak (FabriCara conception) tartozom köszönettel, akik önzetlenül rendelkezésemre bocsátották kutatásuk addigi eredményeit.

SEMSEY BALÁZS
művészettörténész

Jegyzetek

1. A külföldi példakról I. Brigitte Durieux: *Le mobilier industriel. Quand l'utile devient style*. Aubanel, Paris, 2009; Brigitte Durieux – Laziz Hamani: *Objets cultes du mobilier industriel*. Éditions de la Martinière, Genève, 2012; előbbi recenzióját: Wolfgang Hornik: *Industriemöbel. Sammler Journal*, Júl 2011, 58–66; valamint a bécsi Museum für angewandte Kunst 2011-ben rendezett kiállítását és annak katalógusát: Sebastian Hackenschmidt (et al.): *Industriemöbel – Prototypen der Moderne*. MAK, Wien – Verlag für Moderne Kunst, Nürnberg, 2011.
2. *Budapesti Czim- és Lakásjegyzék*, 1909 (XXI. évf.), 923.
3. *Budapesti Czim- és Lakásjegyzék*, 1922-23 (XXVIII. évf.), 917.
4. Szabadalmi leírás, 117621. szám. XVI/f. osztály. – V. 3524. alapszám. (Megjelent 1938. január 15-én.)
5. Horányi Éva: Irányzatok és irányadók. Modern törekvések a harmincas évek magyar bútorművészetében. In: *Art deco és modernizmus. Lakásművészet Magyarországon 1920–1940*. Kiállítási katalógus. Szerk. Horányi Éva. Iparművészeti Múzeum, Budapest, 2012, 49–50.
6. Budapest Főváros Levéltára [BFL] VII.5.e 4010/1950.
7. BFL VII.12.e 164/1952. (Az 1952. április 17-én kelt végrendeletet 1952. június 6-án hirdették ki.)